ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •

75 година са Вама

ЕКСПРЕСИЈЕ ПРОШЛОСТИ – КАЛЕНДАР КРОЗ АРХИВАЛИЈЕ МЕСЕЦА

брошура

ИЗДАВАЧ:

Историјски архив Пожаревац

www.arhivpozarevac.org.rs

info@arhivpozarevac.org.rs

Едиција Културна баштина, 19.

ЗА ИЗДАВАЧА:

Др Јасмина Николић, директорка

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Др Јасмина Николић

АУТОРИ ТЕКСТА:

Др Јасмина Николић

Др Драгана Милорадовић

Наташа Милошевић Дулић

Мирјана Степановић

ИЛУСТРАЦИЈЕ/АРХИВАЛИЈЕ:

Из фундуса Историјског архива Пожаревац

ПРИПРЕМА И ШТАМПА:

NEWPRESS Смедерево

ТИРАЖ: 350

ISBN: 978-86-81422-13-7

© 2023 ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ. СВА ПРАВА ЗАДРЖАНА.

Није дозвољено дељење, умножавање и дистрибуција садржаја у комерцијалне сврхе без изричитог пристанка Историјског архива Пожаревац. Доступне садржаје корисници могу користити искључиво уз поштовање ауторских права и навођење извора података.

Брошура је објављена поводом обележавања 75 година од оснивања Историјског архива Пожаревац, под покровитељством Града Пожаревца

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

ЕКСПРЕСИЈЕ ПРОШЛОСТИ

Календар кроз архивалије месеца

БРОШУРА

75 година са Вама

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ

ПОЖАРЕВАЦ 2023.

САДРЖАЈ

ЕКСПРЕСИЈЕ ПРОШЛОСТИ – КАЛЕНДАР КРОЗ АРХИВАЛИЈЕ МЕСЕЦА

брошура

Реч уредника 6

Архивалија месеца – октобар 2021. 8

Ослобођење Пожаревца у Другом светском рату

Архивалија месеца – новембар 2021. 10

Поводом Дана просветних радника Србије

Архивалија месеца – децембар 2021. 12

Срећна Нова година!

Архивалија месеца – јануар 2022. 14

У сусрет Божићним празницима...

Архивалија месеца – фебруар 2022. 16

Поводом виноградарске славе Св. Трифун

Архивалија месеца – март 2022. 18

У сусрет Дану жена и изборима у Републици Србији

Архивалија месеца – април 2022. 20

У сусрет великим датумима и празницима

Архивалија месеца – мај 2022. 22

Уранци и првомајски празници

Архивалија месеца – јун 2022. 24

Сећање на великог Књаза Милоша

Архивалија месеца – јул 2022. 26

Изградња касарне у Пожаревцу „под Чачалицом“ 1885-1886.

Архивалија месеца – август 2022. . . . . . **28**

Јединствена сајамска изложба занатства и пољопривреде у Србији 1895. године

Архивалија месеца – септембар 2022. . . . . . **30**

Железнице у Области Пожаревачкој

Архивалија месеца – октобар 2022. . . . . . **32**

Ослобођење Пожаревца у Првом светском рату

Архивалија месеца – новембар 2022. . . . . . **34**

Албанска споменица

Архивалија месеца – децембар 2022. . . . . . **36**

Позив за бал на Двору у Београду упућен професору Милану Ст. Павловићу, децембра 1900.

Архивалија месеца – јануар 2023. . . . . . **38**

Школска слава – Свети Сава

Архивалија месеца – фебруар 2023. . . . . . **40**

Пројекат за нови градски трг – Цветни трг у Пожаревцу за 43 дућана

Архивалија месеца – март 2023. . . . . . **42**

27. март 1941. године – почетак супротстављања фашизму у Другом светском рату

Архивалија месеца – април 2023. . . . . . **44**

24. април 1948. године – 75 година од оснивања и рада Историјског архива Пожаревац

Архивалија месеца – мај 2023. . . . . . **46**

Судбински датум династије Обреновић....

Архивалија месеца – јун 2023. . . . . . **48**

Участ књаза - поводом 125 година од откривања споменика Књазу Милошу у Пожаревцу

Драги читаоци,

Архиви активно учествују у културним, научним и друштвеним активностима, повезују се са различитим културним, научним и образовним установама које настоје развијати нове корисничке садржаје и омогућавати отворен приступ историјским изворима свим сегментима друштва. Савремени архиви описују се и доживљавају као отворене установе доступне свим корисницима који активно доприносе културном животу и обликовању идентитета заједнице у којој делују и привлаче широк и разнолик круг истраживача.

Као активни учесници у обликовању памћења и чувању и представљању друштвених вредности, архиви имају пресудну улогу у повезивању различитих сегмената друштва, па уз стручњаке из области културе, просвете и науке, активно учествују у развоју нових комуникацијских модела, иновативних истраживања и интерпретације историјских извора.

Нови комуникацијски модел, креативно приповедање у дигиталном формату и едукативни програм, на којима се ради у оквиру наше пројектне активности континуираног промовисања архивске грађе као културне баштине, помаже развоју иновација у Архиву и омогућава повезивање са сродним активностима у стручној заједници.

Као пример креативне комуникације у дигиталном формату, представљамо програмску активност Архивалија месеца – Портал Историјског архива Пожаревац, ауторке и уреднице др Јасмине Николић, директорке Историјског архива Пожаревац. Наиме, Архивалија месеца, покренута 1. октобра 2021. године, представља електронску ONLINE серијску публикацију[1] регистровану од стране Националног ISSN центра Србије, и бави се управо промоцијом и креативним представљањем архивских извора у јавности, развојем нове публике и укључивањем нових корисника у оживљавање културне баштине у савременом окружењу, што је од утицаја на унапређење друштвеног живота заједнице и ширење свести о значају архивске делатности. У току календарске године, сваког месеца, објављена је по једна одабрана архивалија из архивских фондова и збирки Историјског архива Пожаревац, која је посвећена или илуструје одговарајући важан датум или повод у том месецу, са пратећим научним апаратом.

Управо стога представљамо Вам нову брошуру *Експресије прошлости* – календар кроз архивалије месеца, у намери да обележимо 75 година од оснивања и рада Историјског архива Пожаревац, а као потка јој служи Архива архивалије месеца. У оквиру ове брошуре, а у циљу континуираног промовисања архивске грађе као културне баштине и Архива као институције, представљене су архивалије које су визуелно или садржајно посебно занимљиве а односе се на разне годишњице, историјске догађаје, личности.... Осим репродукције докумената, објављени су и пратећи текстови сарадника др Јасмине Николић, др Драгане Милорадовић, Наташе Милошевић Дулић и Мирјане Степановић, које су понудиле кратак опис садржаја и околности настанка документа, догађај или процес који документ одражава.

Ово је нови и иновативни начин на који се Архив може приближити људима и показати им своју важност. Ми верујемо у важност архива, у важност упознавања јавности са њиховим радом и у важност рада на отвореном приступу архивској грађи као културној баштини.

И овим поводом захваљујемо се Граду Пожаревцу на разумевању и великој подршци.

Главни и одговорни уредник и уредник
Др Јасмина Николић, директорка
Историјског архива Пожаревац

[1]Доступно на: www.arhivpozarevac.org.rs/Pocetna/Arhivalijameseca

Партизанка говори на првом збору у ослобођеном Пожаревцу, 15. октобар 1944. године

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Ослобођење Пожаревца у Другом светском рату

Како је октобар месец подсећања на ослобођење града Пожаревца у Другом светском рату, одлучили смо да као архивалију месеца у октобру објавимо фотографију са првог збора у ослобођеном Пожаревцу, 15. октобра 1944. године, која се чува у Историјском архиву Пожаревац.

Град Пожаревац је, наиме, у оба светска рата ослобођен на исти дан, 15. октобра. Борбе за ослобођење у Другом светском рату почеле су сусретом јединица Девете народноослободилачке ударне бригаде 23. дивизије из састава 14. српског корпуса са снагама Црвене армије, 12. септембра 1944. године, код места Радујевац. Јединице Црвене армије припадале су Трећем украјинском фронту под командом маршала Толбухина, а 14. корпусом НОВ и ПОЈ командовао је генерал Радивоје Јовановић Брадоња. Његова 25. дивизија, заједно са 75. стрељачким корпусом Црвене армије, дејствовала је према Пожаревцу. У сунчано недељно јутро 15. октобра 1944. године, у град Пожаревац су незадрживо надрли делови гардијске јединице под командом лајтнанта Ивана Марковича Сушкова, уз подршку 12 тенкова и 18 гардијских ракетних бацача „кађуша“. Борбе су биле жестоке, а губици велики на обе стране.

Фотографија: *Партизанка говори на првом збору у ослобођеном Пожаревцу, 15. октобар 1944. године* – Историјски архив Пожаревац, Лични фонд Александра Саше Марковића

Одабрала: др Јасмина Николић, архивски саветник

75 година са Вама

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •

ОКТОБАР
2021.

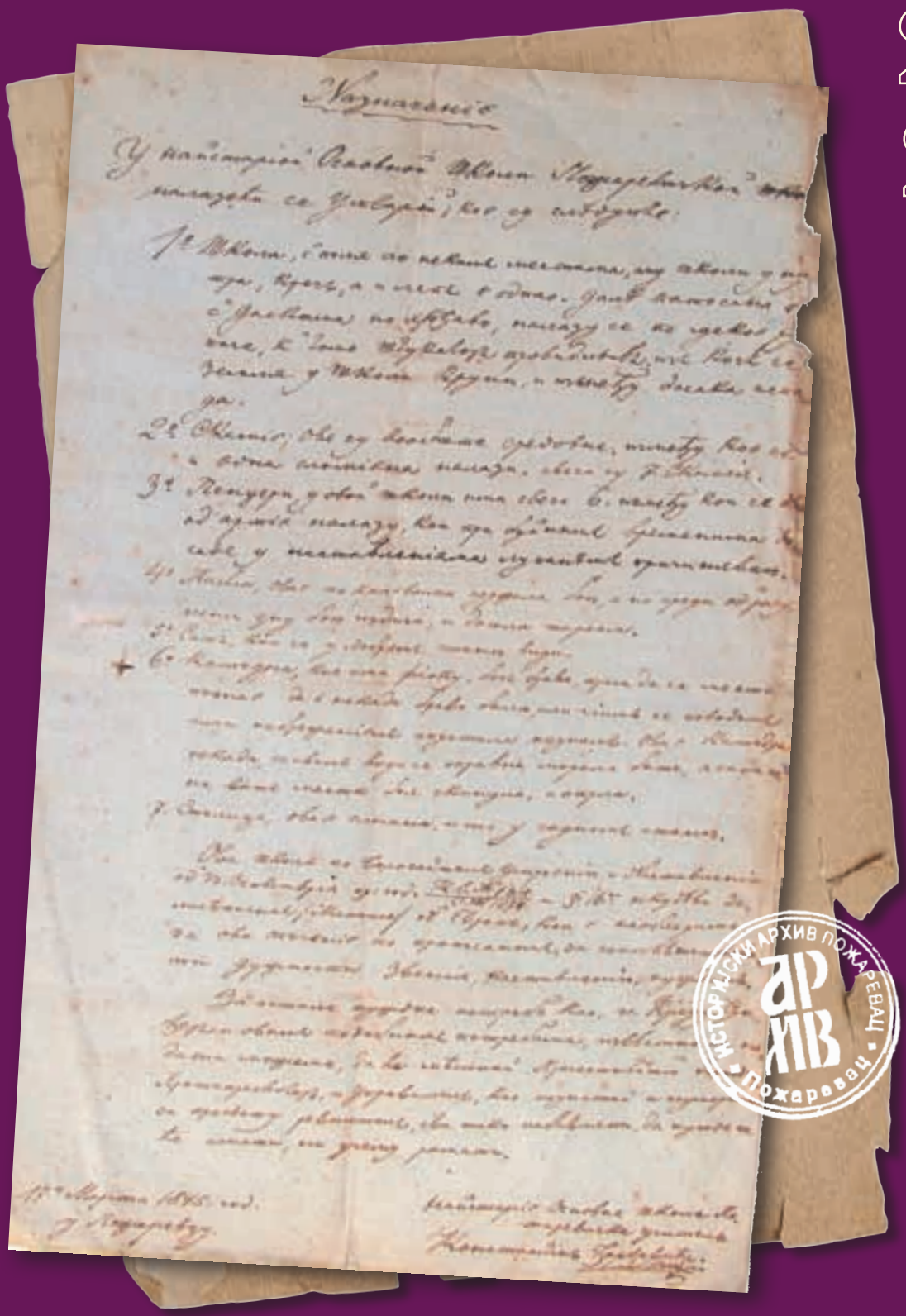

Назначение – извештај о стању најстарије школе у Пожаревцу од 17. марта 1845. године

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Поводом Дана просветних радника Србије

У Србији се 8. новембар обележава као Дан просветних радника. Овај дан је повод да се сетимо учитеља, наставника и професора који обављају један од најважнијих послова на свету – подучавају децу и младе људе, преносећи им своја знања и вештине. Зато смо одлучили да као архивалију месеца новембра објавимо најстарији документ Историјског архива Пожаревац који се односи на просветне прилике у Пожаревцу.

Документ: *Назначение* – извештај о стању најстарије школе у Пожаревцу од 17. марта 1845. године, који подноси учитељ ове школе, Константин Ђорђевић.
Историјски архив Пожаревац, Збирка Varia 214

Стање у школи је следеће:

"креч и леп са зидова су на неким местима отпали; под је патосан даскама, али лоше, па на неким местима има рупа кроз које земља која се круни, испада. У школи има свега седам скамија, од којих је једна сломљена. На учионици има 6 прозора, који су затворени хартијом. Табла је на неким местима избледела и "дошла је шарена". Сат је у добром стању. Катедра, која има фиоку нема браву. Боја је на катедри на неким местима избледела и треба се поправити. Столица је у јадном стању. Учионици недостаје карта Европе, која је неопходна по наставном плану. Остале школске потребе, као што су креде и сунђер не недостају, јер их уредно набавља протопрезвитер и управник ове школе".

Одабрала: Наташа Милошевић Дулић, архивист

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

НОВЕМБАР
2021.

Новогодишња честитка породице из Београда која је Божидару Ристићу, опанчару из Пожаревца, пожелела срећу у 1930. години

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Срећна Нова година!

Обичај честитања новогодишњих и божићних празника веома је стар, а обичај слања писаних честитки којима се честитају лични, новогодишњи или верски празници датира још из прве половине 19. века. У Србији се прва серија разгледница/честитки појавила 1895. године, у издању београдске књижаре Велимира Валожића.

Честитке су куповане и упућиване родбини, пријатељима и пословним партнерима, уз најлепше жеље у новој години. На честиткама су углавном били приказани зимски мотиви, деца, јелка, Деда Мраз (Божић Бата), ирваси, санке, поклони и слично.

Уочи новогодишњих и божићних празника, објављујемо као архивалију месеца децембра најстарију новогодишњу честитку која се чува у Историјском архиву Пожаревац.

Фотографија: *Новогодишња честитка породице из Београда која је Божидару Ристићу, опанчару из Пожаревца, пожелела срећу у 1930. години.*
Историјски архив Пожаревац, Збирка Varia 441.

Одабрала: др Јасмина Николић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

ДЕЦЕМБАР 2021.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ
АР ИВ
Пожаревац

Божићна честитка породице из Пећи која је Николи Бошковићу, професору из Пожаревца, честитала празник Христовог рођења и пожелела срећу у 1939. години;

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

У сусрет божићним празницима...

Обичај честитања божићних празника и слања писаних честитки којима се честитају празници датира још из прве половине 19. века. Просперитет поштанских веза и жеља за непосреднијом комуникацијом довела је до развитка феномена писаних честитки у Србији крајем 19. и почетком 20. века.

Честитке су куповане и упућиване родбини, пријатељима и пословним сарадницима, уз најлепше жеље у новој години. На божићним честиткама су углавном били приказани зимски мотиви, деца, јелка, Божић Бата, санке, црвене јабуке, поклони, потковица и слични симболи призивања среће, благостања и здравља.

Како бисмо Вас подсетили на некадашњи леп обичај слања штампаних честитки уочи божићних празника, објављујемо као архивалију месеца јануара божићну честитку из 1939. године, која се чува у Историјском архиву Пожаревац.

Фотографија: *Божићна честитка породице из Пећи која је Николи Бошковићу, професору из Пожаревца, честитала празник Христовог рођења и пожелела срећу у 1939. години;*
Историјски архив Пожаревац, Збирка Varia 446

Одабрала: др Јасмина Николић, архивски саветник

75 година са Вама
ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •

ЈАНУАР 2022.

Пожаревачки калемари винове лозе, 1928.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Поводом виноградарске славе Св. Трифун

Светог Трифуна који се обележава 14. фебруара славе многи еснафи, а виноградари га сматрају својим заштитником и прослављају као крсну славу. Зато смо одлучили да као архивалију месеца фебруара објавимо фотографију пожаревачких калемара винове лозе из 1928. године.

У првим деценијама 20. века, у периоду опоравка од ратних разарања, виноградарство у пожаревачком крају је посебно забележило напредак. До 1914. године на овим просторима је углавном узгајана домаћа лоза винских сорти, јер није било могућности за транспорт грожђа. Постављањем железничке пруге нормалног колосека, која је била повезана и са главном железницом и са Дубравицом, централним местом извозне трговине, омогућен је транспорт грожђа на пијаце у Бечу, Прагу и Варшави, европским градовима са највећом потрошњом грожђа. Захваљујући овој могућности пожаревачки виноградари су у својим виноградима поново почели да гаје „асталске“ сорте грожђа: *хамбуршку тамјанику, смедеревку и афусали*. За обнављање винограда овим сортама винове лозе од пресудног значаја била је доступност калемова. Виноградар Миливоје Ж. Антић набавио је посебну справу за калемљење лозе погоном електричне енергије, помоћу које је припремао калемове. О доступности калемова винове лозе, којима је „у стању да опскрби све заинтересоване виноградаре у крају“, грађанство је обавештавао објављивањем огласа у листу *Грађанин*. И сам Антић је поседовао винограде у „вароши пожаревачкој“ са око 20.000 чокота „асталске“ сорте грожђа афусали.

Фотографија: *Пожаревачки калемари винове лозе, 1928.*
Историјски архив Пожаревац, лични фонд Божидара М. Антића 1905-1989.

Одабрала: Наташа Милошевић Дулић, архивист

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

ФЕБРУАР
2022.

Жене Србије на фронту и позадини... изађите све на изборе! новембар 1945.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

У сусрет Дану жена и изборима у Републици Србији

Уз живу политичку ситуацију, каква је владала у периоду између два светска рата, у оквиру активности и стратегија женских удружења на плану политичке, националне и културне презентације и социјалне политике, политички вид деловања био је врло активан и у Пожаревцу, као и у свету. Истрајност на захтеву решавања „женског питања" диктирала је и темпо модернизацијских процеса.

Уз грађане који су тесали своје каријере и судбину вароши, активно и нимало занемарујуће, тесале су своју судбину и судбину вароши и његове грађанке. Жена се у модерном друштву, које је постепено узимало маха у Србији међуратног периода, све више налазила наспрам најважнијих егзистенцијалних питања. Женски шапат из прошлости постао је јасан, разговетан глас.

Модерно радничко законодавство 6. децембра 1926. године добило је нови квалитет ратификовањем конвенција Међународне организације рада потписаном од стране Владе Краљевине СХС. Конвенција је, поред регулисања положаја радника у целини, посебно регулисала положај жена. То је прва законодавна област где су жене, први пут у Србији, третиране равноправно са мушкарцима, а били су предвиђени и случајеви у којима је жена уживала већу заштиту од мушкараца. Конвенција је забрањивала ноћни рад за све жене, док су породиље биле заштићене шест недеља пре и шест недеља после порођаја.

Али један Пожаревљанин - Триша Кацлеровић - као посланик Социјалдемократске странке, још новембра 1911. године, поднео је предлог Народној скупштини да се Уставом успостави „опште, једнако, непосредно и тајно право гласа за све грађане и грађанке." Грађанке - другарице право гласа добиле су тек на првим послератним изборима у Демократској Федеративној Југославији, 11. новембра 1945. године.

Фотографија: *Жене Србије на фронту и позадини... изађите све на изборе!*, новембар 1945. Историјски архив Пожаревац, Збирка плаката, илустровани плакат у боји 55,5 x 81цм, инв. II 1945/97.

Одабрала: др Драгана Милорадовић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

МАРТ
2022.

АРХИВАЛИЈА МЕСЕЦА
АПРИЛ
2022

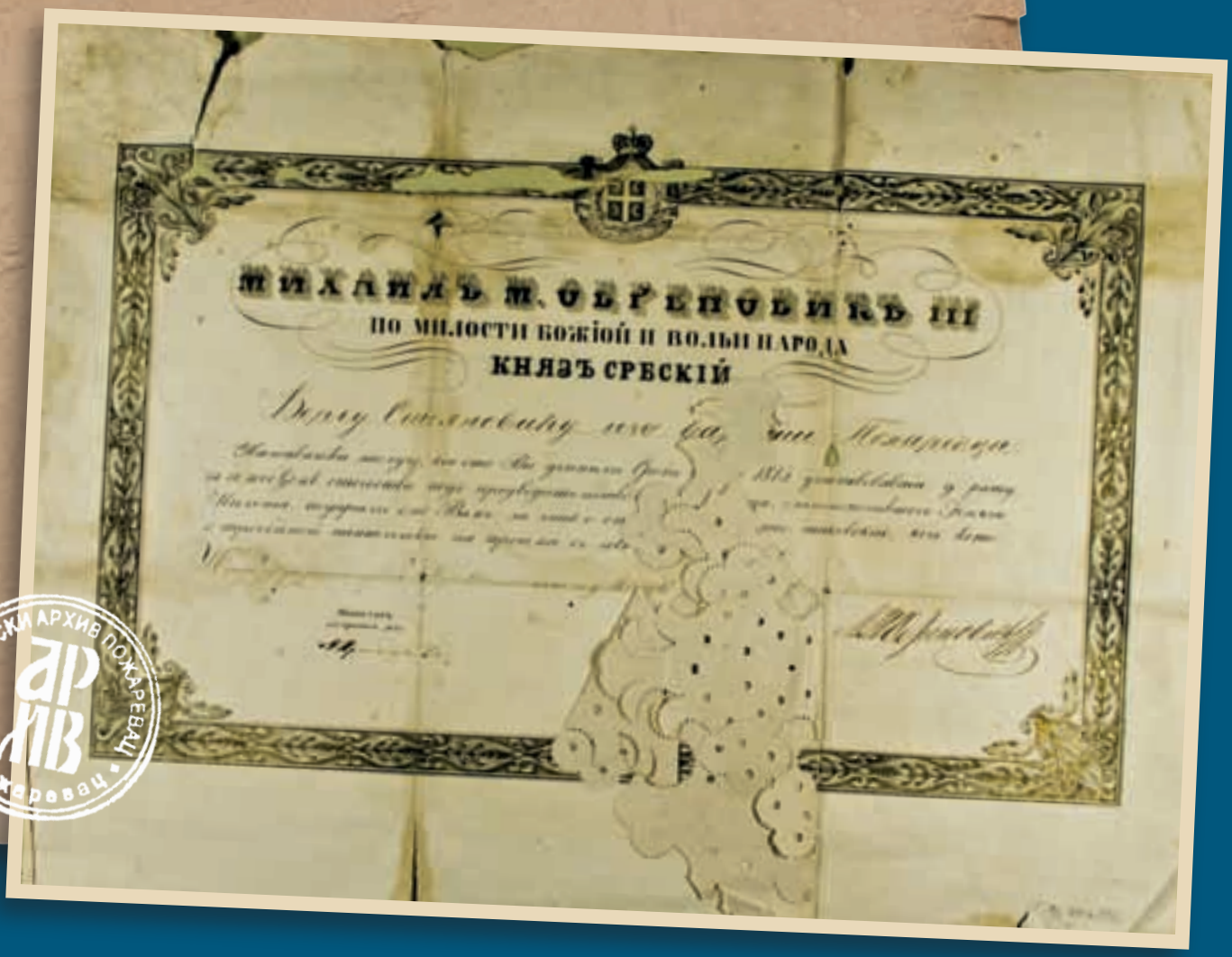
МИХАИЛЪ М. ОБРЕНОВИЋЪ III
ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ И ВОЉИ НАРОДА
КНЯЗЪ СРБСКІЙ

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ
АРХИВ
Пожаревац

Указ о одликовању - "Таковски крст", 1865.

20

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

У сусрет великим датумима и празницима

Пре 207 година...на Цвети 1815. године...У далекој Енглеској тек што је Стивенсон пронашао парну локомотиву, у Бечу Шуман компонује најлепше соло-песме, Метерних председава Бечким конгресом, док се марта 1815. Наполеон враћа у Париз да влада још 100 дана, које ће окончати јуна на Ватерлоу... А у Србији, у Такову, на Цвети 1815. почиње Други српски устанак под вођством Милоша Обреновића...

Поводом обележавања 50 година од покретања ослободилачког војевања, кнез Михаило Обреновић, "по милости божијој и вољи народа књаз србскиј", одликује орденом „Таковски крст" Ђергу Стојановића, из вароши Пожаревца, за учешће у Другом српском устанку под вођством Књаза Милоша.

"Уважавајући заслуге, које сте Ви учинили Србији 1815. учествовавши у рату, за ослобођење отечества под предводитељством мојега оца, блаженопочившег Књаза Милоша, подарили смо Вами за знак отликовања крст таковскиј, који ћете о тробојној пантљики на прсима с леве стране носити.

М.М. Обреновић"

Фотографија: *Указ о одликовању - "Таковски крст"*, 1865.
Историјски архив Пожаревац, Збирка Varia, 190

Одабрала: др Драгана Милорадовић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

АПРИЛ
2022.

АРХИВАЛИЈА МЕСЕЦА

МАЈ

2022

Првомајски уранак чланова Столарске задруге “Будућност” у Пожаревцу, 1. мај 1947. године

22

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Уранци и првомајски празници

Први забележени помен прославе Првог маја је у часопису Занатлијски савез од 12. маја 1894. године, где се извештава да је празник рада обележен у Београду, Шапцу, Обреновцу, Крагујевцу, Неготину и Пожаревцу.

„Радничке новине“ 1902. године обавештавају о “величанственој” прослави са стотину радника и певачком дружином који су кренули од „Златног крста“ пут Љубичева уз звуке „Марсељезе“. После ручка уследили су концертни део и игре.

“Борите се. Наше мишице су ту, па храбро замахните. Социјалдемократски поздрав од сто другова прослављача.” - упућен је поздравни телеграм друговима у Београду, 1904. године. Број „прослављача“ у Пожаревцу 1912. нарастао је на 330, а после Великог рата „Радничка химна“ одјекивала је Љубичевом насупрот политичких репресалија. (према монографији Синдикални покрет Пожаревца 1870-2000, М. Манојловића и Т. Јевремовића, Пожаревац, 2005)

Уз живу политичку ситуацију, каква је владала у периоду између два светска рата, у оквиру активности и стратегија синдиката на плану социјалне политике, политички вид деловања био је врло активан и у Пожаревцу, као и у свету. Модерно радничко законодавство 6. децембра 1926. године добило је нови квалитет ратификовањем конвенција Међународне организације рада потписаном од стране Владе Краљевине СХС. Конвенција је, поред регулисања положаја радника у целини, посебно регулисала положај жена. Социјалдемократска странка, Комунистичка Партија, симпатизери леве оријентације и синдикати организовали су уранке у околини Пожаревца, најчешће у Љубичеву.

После Другог светског рата настављена је традиција обележавања 1. маја у Пожаревцу окупљањем радника са породицама у хладу храстова у Љубичеву уз наступе радничких културних друштава.

Фотографија: *Првомајски уранак чланова Столарске задруге “Будућност” у Пожаревцу, 1. мај 1947. године* (Из приватне колекције Д. Милорадовић)

Одабрала: др Драгана Милорадовић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

МАЈ
2022.

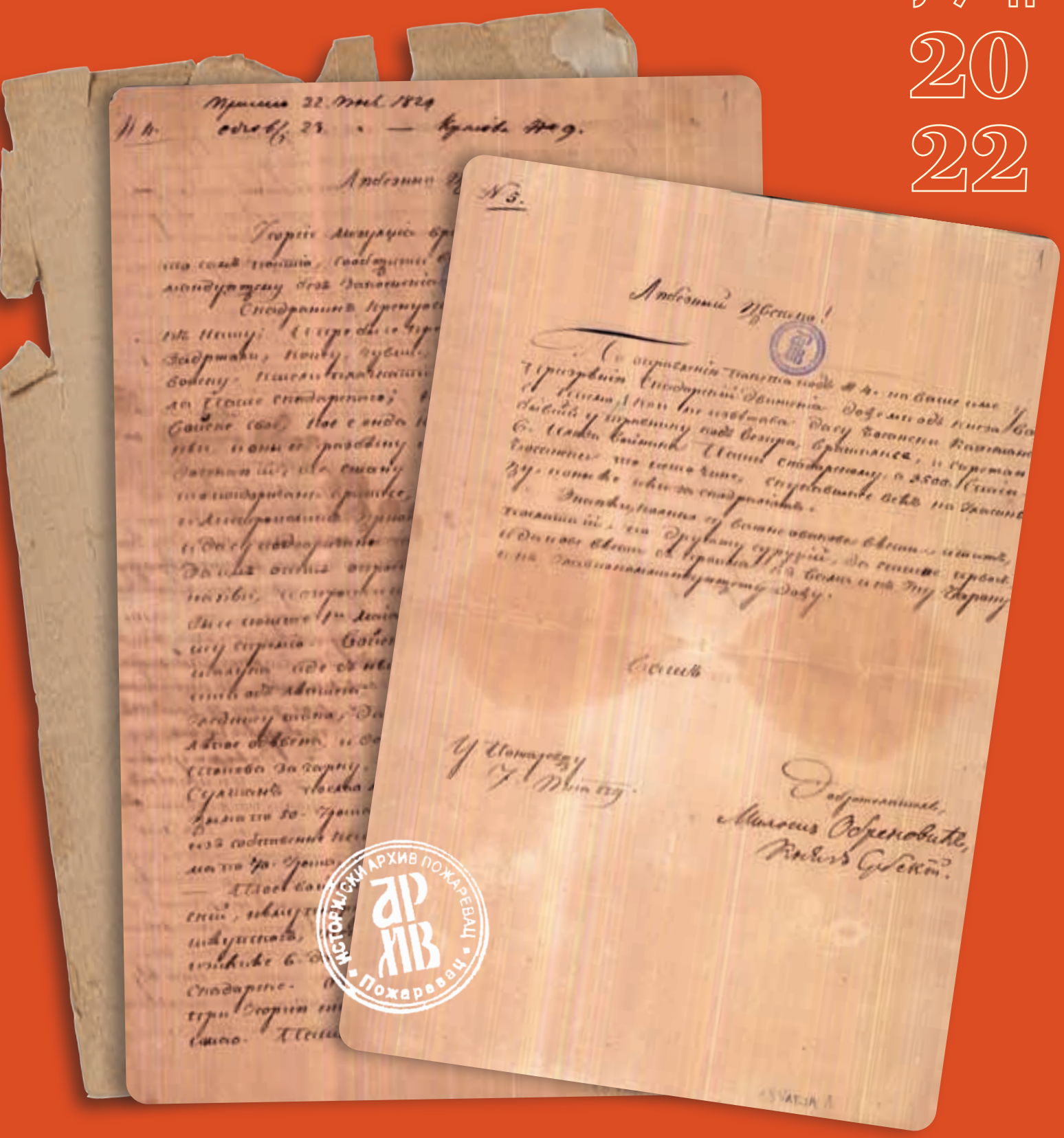

Поверљива писма Књаза Милоша Цветку Рајовићу о кретању војске, од 22. јуна 1829. у Пожаревцу.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Сећање на великог Књаза Милоша

Историјски архив Пожаревац у својој збирци Varia, међу осталим бројним документима, чува и три писма са потписом Књаза Милоша. Писма написана 22. јуна 1829. адресирана су на Цветка Рајовића, "полицај директора", кога је Књаз сматрао човеком од поверења.

После Другог српског устанка, сваки корак турске војске посматран је са подозрењем и значио је опасност по мир и дипломатски рат за самосталност Кнежевине.

„Знајући колико су важне овакве вести" - каже у писму Књаз Милош, преносећи обавести које је добио од кнеза Васе. Књаз обавештава Цветка Рајовића, господина Чарона и главнокомандујућег о повратку босанских капетана из Травника, где су били код везира, и да су спремили 6 хиљада војника паши скадарскому, а да 3500 босанских спахија „то исто чине"... Са посебним подозрењем праћено је кретање војске и према Видину, и о томе Књаз Милош извештава свог „полицај директора".
Писма су написана у Пожаревцу и носе потпис "Милош Обреновић, Књаз Србскиј".

Подсетимо...
Половином јуна 1815. године извојевана је велика Милошева победа у бици за Пожаревац. Посебно поносан на извојевану победу, Књаз радо борави у вароши, у свом конаку. Пожаревац постаје седиште гвардије, солдата, воени шпитаљ (гарде, војске, војне болнице). Ту је основана војна академија, војна музика, суд, апсана.. Пожаревац постаје место оснивања главних институција државности и независности будуће Кнежевине - полиције, војске, судства - односно друга престоница Кнежевине.

Књаз је извршио интервенције и у самој вароши уређујући нову чаршију, трговачку четврт, регулишући улице, обнављајући Саборну цркву, оснивајући школе...

Захвални Пожаревљани и житељи Округа Пожаревачког свом Књазу, који је много учинио и да Пожаревац од турске касабе добије лик европског града, подигли су "Књазу Србскому" споменик у градском парку, на Ивандан, 24. јуна 1898. (по старом календару), на дан ослобођења Пожаревца 1815. године. На споменику су речи које је, према предању, Милош изговорио турском војсковођи током битке за Пожаревац: „Делибаша, царски делијо, ти имаш куд и на другу страну, а ја немам куда, него туда, па у живот или смрт".

Фотографија: *Поверљива писма Књаза Милоша Цветку Рајовићу о кретању војске, од 22. јуна 1829. у Пожаревцу*. Историјски архив Пожаревац, Varia, сигнатура 1. и 2.

Одабрала: др Драгана Милорадовић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

ЈУН
2022.

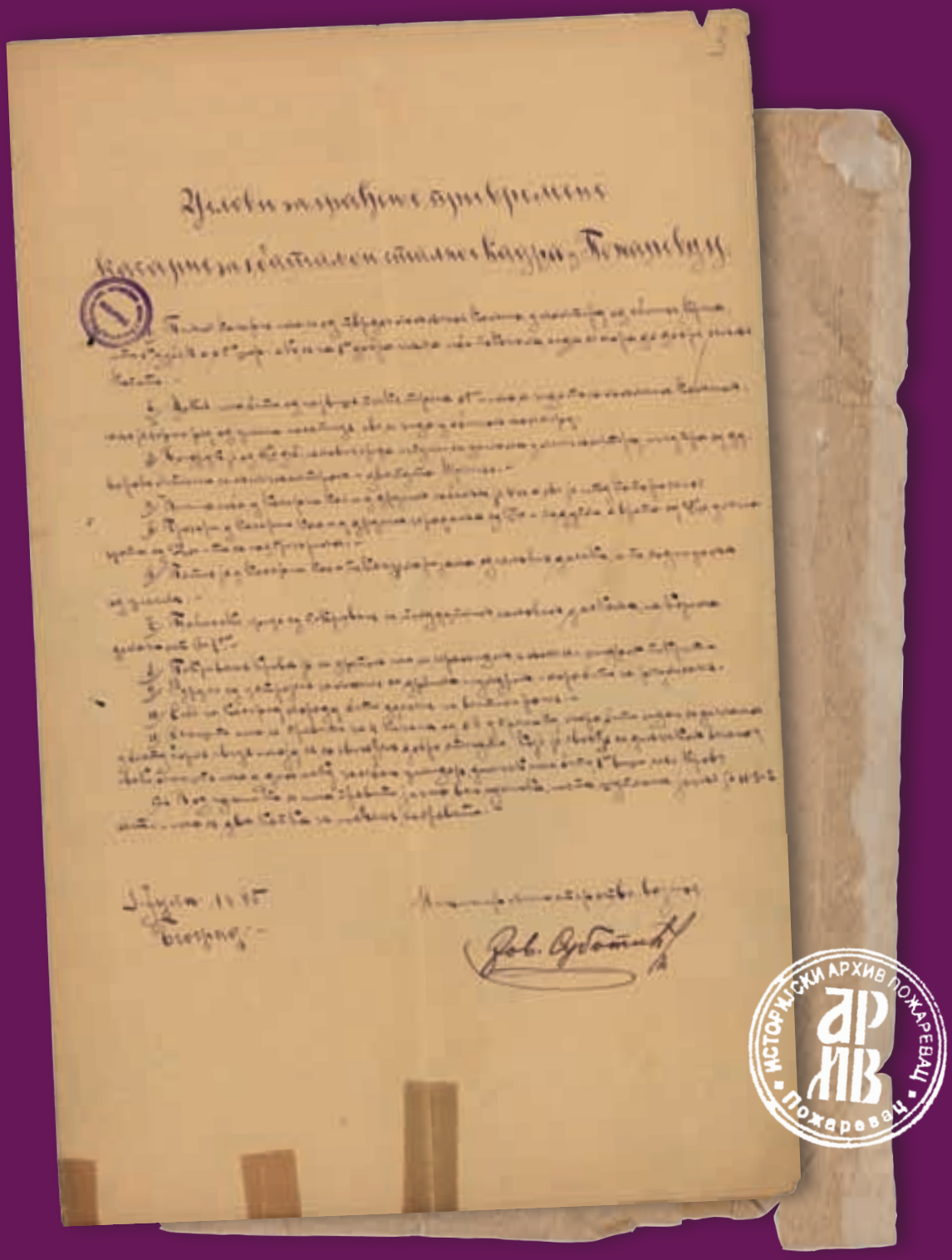

Министарство војно доноси 3. јула 1885. године, услове о градњи привремене касарне за смештај батаљона сталног кадра у Пожаревцу

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Изградња касарне у Пожаревцу „под Чачалицом“ 1885-1886.

Историјски архив Пожаревац у свом архивском фонду Начелство Округа Пожаревачког, 1839-1922, међу осталим бројним документима, чува и документа о изградњи касарне „под Чачалицом“ у Пожаревцу.

Одлука о изградњи нове касарне у Пожаревцу донета је јула 1885. године. Услед мобилизације и српско-бугарског рата, изградња је прекинута, да би марта 1886. године пожаревачка општина закључила нови уговор о грађењу касарне са предузимачем Петром Петриком Николајевићем. Поред зграда касарне (четири павиљона), саграђени су и пратећи објекти: оружана, две чесме, ограда, калдрма, нужник и стално стрелиште за батаљон.

Од свих срезова који су имали обавезу финансирања изградње касарне, једино су Моравски и Пожаревачки срез, као и Општина пожаревачка, прихватили обавезу прикупљања средстава, па је касарна завршена до краја 1886. године.

Сви павиљони „старих касарни“ постоје до данашњих дана – у једном од њих, павиљону 4, смештен је архивски депо Историјског архива Пожаревац.

Како бисмо се подсетили на догађај од пре 137 година - почетак изградње касарне у Пожаревцу - објављујемо као архивалију месеца јула, документ Министарства војног од 3. јула 1885. године, о условима градње касарне за смештај батаљона сталног кадра у Пожаревцу.

Фотографија: *Министарство војно доноси 3. јула 1885. године, услове о градњи привремене касарне за смештај батаљона сталног кадра у Пожаревцу.* Историјски архив Пожаревац, а.ф.Начелство Округа Пожаревачког, 1885 XI 289

Одабрала: др Јасмина Николић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

ЈУН
2022.

Под највишим покровитељством
ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ
АЛЕКСАНДРА ПРВОГ
ПОЖАРЕВАЧКА
ЗАНАТСКА ИЗЛОЖБА
„ЗАНАТЛИСКОГ УДРУЖЕЊА"
и
Окружна пољопривредна изложба

НАГРАДЕ ЗА ОДЛИЧНЕ ПРОИЗВОДЕ БИЋЕ ОВЕ:

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ
АРХИВ
Пожаревац

Плакат – позив на учешће на Пожаревачкој изложби „Занатлиског удружења" и Окружној пољопривредној изложби, од 2. до 30. августа 1895.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Јединствена сајамска изложба занатства и пољопривреде у Србији, 1895. године

У Пожаревцу је, 10. августа 1895. године била отворена „највећа сајамска изложба занатства и пољопривреде у Србији“. Покровитељ изложбе био је краљ Александар I Обреновић, а ову јединствену сајамску изложбу отворио је краљев изасланик.

На иницијативу Ђуре Петковића, бравара пожаревачког и председника пожаревачког Месног одбора Занатлијског удружења, одлука о одржавању изложбе у Пожаревцу донета је на ванредној седници Главног савеза одбора овог удружења још 20. новембра 1893. године. Припреме за изложбу трајале су скоро две године, а највише учешћа у њима имао је новоформирани Изложбени одбор на челу управо са њеним иницијатором - Ђуром Петковићем - Будимцем. Поред њега, у Изложбеном одбору су се налазили Ђура Ђ. Божић, кројач, Лаза В. Ивковић, опанчар, Жика Н. Ристић, економ, Јелисије Радовановић, седлар, Божидар Цветковић, ћурчија, Владислав Хаџи-Бабић, пушкар, и друге истакнуте занатлије пожаревачког краја.

Изложба је одржана у посебно за ту прилику изграђеној згради, на углу Дунавске и Сајамске улице. Одбор за организацију изложбе није имао средстава да изнајми плац нити да сазида наменску зграду за изложбу, те је по налогу државних органа, општинска благајна уложила извесну већу суму новца за ту сврху. План простране, светле зграде израдио је извесни Е. Штајлехнер, архитекта, председник Главног Савезног одбора „Занатлијског удружења“. Али новоподигнута зграда није била просторно довољна за смештај свих изложбених предмета, због чега је изложбени одбор тражио одобрење да „индустријске предмете“ постави у згради овдашње гимназије.

Према мишљењу тадашњег министра грађевина, изложба је имала „велику важност за развитак и унапређење наше домаће привреде и радиности“, због чега је постојала воља државних власти да у највећој могућој мери удовоље захтевима организатора и помогну организацију изложбе.

Изложба је трајала два месеца, а били су изложени занатски производи из разних крајева Србије, са заступљеношћу скоро свих тада постојећих заната. Поред учешћа занатлија из Београда, Ваљева, Ужица, Шапца, Крагујевца, Крушевца, Пирота, Прокупља, Трстеника, Неготина, Зајечара, многих других места, учествовале су и занатлије из скоро сваке вароши и села у Пожаревачком округу.

О изложби се говорило као о „успешном представљању занатства у Србији“, док је радничка штампа истицала „промашај“ организатора, слабу посећеност и сличне недостатке манифестације. Међутим, на изложби је било веома много експоната, а за најуспешније, додељене су награде: златне, сребрне и бронзане медаље са дипломом, почасне повеље и похвалнице. На аверсу медаље је била приказана зграда која је изграђена за ову изложбу са годином 1895, а на ободу се налазио натпис „Пожаревачка занатска и пољопривредна изложба занатског удружења“. На реверсу се налазио лик краља Александра I са натписом по ободу „Краљ Србије Александар I покровитељ пожаревачке занатске и пољопривредне изложбе“.

Изложба се нажалост завршила „са дефицитом“, те су уследили судски спорови у вези имовине.

Фотографија: *Плакат – позив на учешће на Пожаревачкој изложби „Занатлиског удружења“ и Окружној пољопривредној изложби, од 2. до 30. августа 1895.*
Историјски архив Пожаревац, Збирка плаката, I, 2

Одабрала: др Драгана Милорадовић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

АВГУСТ
2022.

ГРАЂАНИН

НЕЗАВИСАН ОРГАН

Број 73 | Пожаревац, четвртак 17 септембра 1931 год. | Год. XXXVI.

Почетак грађења пруге Пожаревац—Кучево

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ
АРХИВ
Пожаревац

„Грађанин“, број 52 од 28. јуна 1931. године

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Железнице у области Пожаревачкој

„Није далек дан када ће човек за један сат моћи да пређе и 50 миља“

Исак Њутн, 1727. године

Кола за превоз људи и терета развијала су се, усавршавала и пролазила кроз разне облике, у зависности од терета коме су била намењена. Стављањем чврсте, челичне подлоге решио би се један озбиљан проблем, обезбедила би се сигурност и брзина транспорта.

Питање градње железница у Округу пожаревачком покренуто је још седамдесетих година 19-тог века, када у Србији није било још ни једног километра. У Окружној скупштини донета је одлука да се тражи концесија за градњу окружних железница. После великог напора Округ је добио концесију 1906. године.

Несумњиво се знало да пруга значи модернизацију. Његово Величанство Краљ, на предлог г. Министра финансија, а по саслушању г. Председника Министарског савета, прописао је и прогласио Закон о грађењу железничке пруга Пожаревац-Кучево, Петровац-Жагубица и Пожаревац-Свилајнац. Главне одредбе Закона гласе: *Овлашћује се Министар финансија и Министар саобраћаја, да за државу преузму сва права и обавезе бивше Пожаревачке области по уговору о грађењу железничких пруга наведене области, закљученом 2. марта 1929. године између бивше Пожаревачке области и фирме Американ Орјентал Констриксион Сандакт, са изменама које одобри Председник Министарског савета“ („Грађанин“, број 52 од 28. јуна 1931. године, страна 1, ИАП).*

На изградњи железничких пруга у нашој земљи, радила су, у прво време, искључиво страна предузећа јер су лицитацијом давали јефтиније понуде. Предузеће Лозингер и Компанија из Берна преузела је послове по Уговору за почетак грађења пруге тек 1931. године. Пројектна документација се односила на изградњу пруге Пожаревац-Кучево, дужине 61 км.

Како бисмо Вас подсетили на време изградње железничких пруга у Србији, објављујемо као архивалију месеца септембра, прву страну листа Грађанин од 17. септембра 1931. године, о почетку изградње пруге Пожаревац – Кучево.

Одабрала: Мирјана Степановић, виши архивист

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

СЕПТЕМБАР 2022.

АРХИВАЛИЈА МЕСЕЦА
ОКТОБАР
2022

Свечаност у центру града Пожаревца – дочек ослободилаца

16. (29) октобра 1918.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Ослобођење Пожаревца у Првом светском рату

Пробојем Солунског фронта слика у овом делу Европе почела је да се мења. У окупираној Србији настала је пометња, и чудна, новонастала ситуација и унутар градова најављивала је скори одлазак окупатора. Бугари су напустили Пожаревац 23. септембра (односно 6. октобра), али град није постао слободан. Напротив, дошли су Немци, па Аустријанци и Мађари. Немачка војска и команда града у јутро 15. октобра 1918. напустиле су Пожаревац.

За само једну ноћ Пожаревљани су спремили величанствен дочек ослободиоцима. Код кафане „Последњи грош“ била је постављена велика тријумфална капија, цела варош окићена заставама свих савезника, зеленилом и цвећем, од раног јутра орило се. Целу ноћ нико није спавао у ишчекивању. У 8 сати добош је најавио улазак српске војске. Појавила се застава од плавог атласа коју су златом везле чланице Кола српских сестара.

„Председник општине предао је заставу команданту коњице г. Цоловићу и поздравио га врло срдачним и патриотским говором: И има Бога. Дочекали смо да непријатељи напусте нашу домовину ...“ (С. Максимовић, Успомене из окупације – Немачке, Аустријске и Бугарске 1914-1918)

Србија је из Првог светског рата изашла као осиромашена, обезљуђена, привредно експлоатисана земља. Сматра се да је из Пожаревачког округа страдало преко 20.000 војника, док о цивилним жртвама за сада не постоје прецизни подаци. „Serbien muß sterben“ спровођена је до крајњих граница...(Србија мора умрети! по игри речи значи: Србија мора да цркне! С.К. Павловић, Историја Балкана 1804-1949)

Подсећајући се на догађаје пре више од века, као архивалију месеца октобра објављујемо фотографију дочека ослободилаца у центру Пожаревца, 16. октобра 1918. године.

Фотографија: *Свечаност у центру града Пожаревца – дочек ослободилаца 16. (29) октобра 1918.*
Историјски архив Пожаревац, Дигитална збирка Драгана Шалера

Одабрала: др Драгана Милорадовић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

ОКТОБАР
2022.

АРХИВАЛИЈА МЕСЕЦА
НОВЕМБАР
2022

Албанска споменица којом је краљ Александар I одликовао „Свог ратног друга" Станоја Милошевића, редова 3. чете, 1. батаљона, 8. пешадијског пука „за верност Отаџбини 1915. године";

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Албанска споменица

Сматра се да је из Пожаревачког округа током Првог светског рата страдало преко 20.000 војника. О бројности учешћа првопозиваца, другопозиваца и трећепозиваца из свих села тадашњег Пожаревачког округа сведочи ратни албум „За верност Отаџбини 1915-1918 - носиоци Албанске споменице", настао прикупљањем података и фотографија ратника Великог рата, а који се чува у Историјском архиву Пожаревац.

Албанска споменица установљена је Указом од 5. априла 1920. године, као сећање на надчовечанске напоре при повлачењу кроз Албанију у Великом рату 1915. године. Право на Албанску споменицу имала су сва војна лица која су, заједно са краљем Петром Карађорђевићем, прошли тежак пут преко висија Албаније и мочварних предела до Драча, симболично названим Голготом Србије. Посебним Указом од 6. новембра 1921. године, краљ Александар Карађорђевић Споменицу је доделио официрима, подофицирима, капларима и редовима – „За верност Отаџбини".

У данашње време, уз Наталијину рамонду, обележавамо Дан примирја, а на њој, уз стилизован цвет бесмртне ендемске биљке, стоји зелена лента која је део одликовања Албанске споменице.

Поносни на догађаје од пре једног века, као архивалију месеца новембра, објављујемо Албанску споменицу која се чува у збирци Varia Историјског архива Пожаревац.

Фотографија: *Албанска споменица којом је краљ Александар I одликовао „Свог ратног друга" Станоја Милошевића, редова 3. чете, 1. батаљона, 8. пешадијског пука „за верност Отаџбини 1915. године"; Указ о одликовању потписао је ђенерал Павле Јуришић Штурм; Београд, 23. новембар 1921.*
Историјски архив Пожаревац, збирка Varia, 198.

Одабрала: др Драгана Милорадовић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

НОВЕМБАР
2022.

КАНЦЕЛАРИЈА МАРШАЛА ДВОРА.

Господину

Господину Милану Ст. Павловићу,
професору

По Жалогу Њихових Величанстава
Краља и Краљице

Маршал Двора има част позвати Господина
Милана Ст. Павловића

на концераш који ће бити у Новом Двору 15. Децембра 1900. год.
Долазак у 8½ сах. у вече.

Одело:

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ
АРХИВ
Пожаревац

Позив за бал на Двору у Београду, упућен професору Милану Ст. Павловићу, децембра 1900.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Позив за бал на Двору у Београду упућен професору Милану Ст. Павловићу, децембра 1900.

Зимско доба је време окупљања уз ватру на поселима, окупљања уз камин или „краљицу пећи“ на журевима, време игранки, свечаних балова...

Током 19. века традиционалне форме сеоског и градског дружења мешале су се са новим обичајима и конвенцијама. Тако је у београдским вишим слојевима, на прелазу века, у моду, уместо посела раширеног на селу, ушао такозвани жур, по угледу на дан за пријеме, jour de réception угледних европских кругова. Круг званица се уобичајено ограничавао на ширу фамилију, пријатеље и суседе, тако да су странци имали потребу да коментаришу како се „образовани и имућни Србин“ затвара „по турском обичају у своју кућу“.

Жур је био и прилика потврђивања друштвеног престижа – декларисање социјалног и културног положаја породице домаћина, прилика за успостављање пријатељских, фамилијарних и будућих фамилијарних односа јер су млади могли да се ближе упознају, иако су над њима будно мотриле очи присутних рођака. Временом, журеви ће остати пригода кућне забаве, али и напустиће кућне ограде и пружити прилику младој дами да изађе у јавност и покаже своју тоалету и плесно умеће прераставши у забаве и балове.

Претпоставка је да су виђенији грађани Пожаревца, који су учестовали у политичком животу земље на највишем нивоу били у прилици да буду позивани на дворске свечаности. Професионално афирмисани и социјално и економски више позиционирани Пожаревљани учествовали су на забавама и баловима организованим за њихов социјални сталеж, док је популус био окренут једноставнијим врстама забаве.

У свим приликама правила облачења била су веома строга. Правила „пристојности“ прописивала су одређено одевање и начин понашања у јавном простору. Годишње доба диктирало је квалитет материјала, модни тренд облик и декорацију, али правило је налагало да се из куће не излази без шешира. Удате даме и удовице могле су да носе шешире са шлајером (велом који им покрива лице), али такав шешир био је забрањен неудатој госпођици. Чак би особа која не поштује правило обавезног ношења шешира сматрана и звана `лудом.` Рукавице су такође биле битан део модног асесоара и за даме и за господу. Ношене су свакодневно, али и у свечаним приликама и уз адекватну одећу. Женски пратилац на улици углавном је био сунцобран, амрел, док је мушкарац носио штап или кишобран.

О строгом кодексу облачења говори управо једна позивница за бал сачувана у Историјском архиву Пожаревац. У оквиру збирке Varia сачувана је позивница коју је маршал двора по налогу Ђ.В.Краља и Краљице послао у Пожаревац, Милану Ст. Павловићу, професору, да присуствује концерту који ће бити „у Новом Двору 15. Декембра 1900.год. Долазак у 8½ сах. у вече.“

При томе је обавезна тоалета:
„за госпође: тоалет де соаре (деколте) или српско. За Господу: цивилно: фрак, бела марама, декорације. Без ленте. Униформа: парадно (г.г. генерали : мало парадно) без ешарпе, дуг. панталоне. Српске и стране декорације без ленте.“

(из: Д. Милорадовић, Освајање сфере јавног живота – улога жена у друштвеном и културном животу Пожаревца крајем 19. и почетком 20. века, Посебна издања, Историјски архив Пожаревац, 2019)

Желели смо да вас подсетимо на леп манир прошлих времена...
Човека чини дух и тело, али и одело.

Фотографија: *Позив за бал на Двору у Београду, упућен професору Милану Ст. Павловићу, децембра 1900.* Историјски архив Пожаревац, Збирка Varia, 431.

Одабрала: др Драгана Милорадовић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

ДЕЦЕМБАР 2022.

АРХИВАЛИЈА МЕСЕЦА
ЈАНУАР
2023

Преписка начелника Округа Пожаревачког, подпоручника кавалиа А. Ресавца, и начелника Среза Звишког, у вези са прикупљањем прилога за главни школски фонд приликом прославе Светог Саве, Пожаревац - Горња Крушевица (Кучево)

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Школска слава - Свети Сава

Свети Сава је установљен за школску славу одлуком Совјета Књажества Србског 2. јануара 1840. године, а на предлог Атанасија Николића, ректора Лицеја из Крагујевца. Попечитељство просвештенија прописало је да се Св. Сава, као први српски просветитељ, прославља најсвечаније у свим школама.

Прослава би почињала службом у цркви, потом би се организовала процесија кроз чаршију - уз ношење барјака и певање тропара - Химне Светитељу Сави. Поворку би чинили сви званичници чаршије, професори и ђаци, као и виђенији људи. Прослава патрона би се настављала освештавањем школе, приредбом и свечаним ручком. (према: Миле Недељковић, *Српски обичајни календар просте 1998. године, Српско наслеђе бр. 1, 1998.*)

И у пожаревачком Округу обележавала се школска слава. Добровољни прилози били су сакупљани током године, а онда би пригодом славе захваљивано депутацији главног школског фонда за дате прилоге за фонд. У архивском фонду Начелство Среза Звишког Кучево (1839-1944), за период 1852-1855. године постоје дописи којима начелник Округа Пожаревачког упућује начелника Среза Звишког да се "као и прошлих година празник просветитеља Србског Св. Савве" прослави, и како да поступи приликом прославе Св. Саве према депутацији главног школског фонда, односно да им искаже захвалност.

Као свог патрона Св. Саву обележавали би и неки занатлијски еснафи: ужари, мутавџије, опанчари и обућари. **Савиндан је био нерадни празнични дан.**

Желели смо да вас подсетимо на јануарски дан када је, пре 183 године, Св. Сава установљен за школску славу.

Фотографија/документ: *Преписка начелника Округа Пожаревачког, подпоручника кавалиа А. Ресавца, и начелника Среза Звишког, у вези са прикупљањем прилога за главни школски фонд приликом прославе Светог Саве, Пожаревац - Горња Крушевица (Кучево)*, 30. децембра 1854. године.

Историјски архив Пожаревац, Начелство Среза Звишког, LXXXVII 3240.

Одабрала: др Драгана Милорадовић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

ЈАНУАР
2023.

Пројекат за нови градски трг - Цветни трг у Пожаревцу са 43 дућана, пројекат архитекте Михајла Бугарског, 6. фебруара 1922.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Пројекат за нови градски трг - Цветни трг у Пожаревцу за 43 дућана

И поред тога што је Пожаревац био међу највећим градовима Србије половином 19. века, ипак је одавао изглед праве сељачке вароши. Са својим ма(ха)лама, више је личио на неко веће село него на урбанизовано насеље. Две уређене улице са трговачким и занатским радњама, између којих је била „велика пијаца", две-три улице са мало лепшим кућама, мало калдрме и доста блата – био је цео градски миље Пожаревца. *(Према: М. Манојловић, Пожаревац у доба подизања Окружног здања, стр.8.)*

Процеси европеизације и модернизације испрва ишли су спорим ходом. Структура Пожаревца 1873. године изгледа овако: „...зидани општински кућа 3; приватни кућа 1.200; зидани правитељст. кућа 27; душа мушки 3.903; женски 3.006; порезки глава 1.645; чиновника 73; свештеника 9; основни школа 6; учитеља 6; ученика 266; женски школа 3; учитељака 3; ученица 132; полугимназија 1; професора 6; варошки дућана 115; варошки механа и кафана 29; ... једна земљоделско-шумарска школа: професора 8, ученика 60." *(Према: Б. Перуничић, Град Пожаревац и његово управно подручје, Београд, 1977, стр. 133-135.)*

По стицању уређења Краљевине, 1882. године и Пожаревац убрзава корак и, у складу са демографским, економским и културним променама, можемо идентификовати ослобађање од оријенталних компоненти и наступање коначне европеизације.

После изградње палате Начелства, 1888-1889. године, постојала је потреба да се уреди и наставак тадашње Пећке улице до њеног ушћа у тадашњу Железничку улицу, јужно од Начелства. Вароши је недостајао објекат са јавном чесмом, дућанима и магацинима у подрумском простору, као и житна вага.

Иако је уочен недостатак таквог простора, пројекат на регулационој линији палате Начелства настао је тек 24 године касније од Регулационог плана вароши Пожаревца који је потписао министар грађевина 1898. године.

Пројекат за нови градски трг - Цветни трг са 43 дућана, израдио је Михајло Бугарски тек 6. фебруара 1922. године - а односи се на зграду садашње пијаце Круг.

Планирана је изградња атријумског објекта јужно од зграде Начелства, а на истој регулационој линији. Трг је пројектован са атријумским централним двориштем у центру којег би била зелена површина са шмрком за воду, као јавна чесма, и са 43 дућана око дворишта, испод којих би био подрумски простор. У наставку новог објекта планирана је житна пијаца са кантаром. (*Према: Г. Ранђеловић, Д. Милорадовић, Ј. Николић, Скица кроз време - нека буде град, каталог изложбе, Историјски архив Пожаревац, 2005.*)

На пројекту је уцртана зграда палате Начелства, тако да су дућани новог градског трга стилски кореспондирали постојећој згради. Остаје нејасно зашто је нови градски трг - Цветни трг - настао чак 24 године касније од Регулационог плана вароши Пожаревца из 1898. године. Цветни трг, нажалост, остао је заробљен на пројекту, дућани су изграђени, а средишњи атријумски део трга испуњен је пијачним тезгама препуним воћем и поврћем...

Желели смо да вас подсетимо на фебруар пре 101 године, када је настао пројекат пожаревачке пијаце Круг, која је добила своју коначну физиономију 1924. године.

Фотографија: *Пројекат за нови градски трг - Цветни трг у Пожаревцу са 43 дућана, пројекат архитекте Михајла Бугарског, 6. фебруара 1922.* Историјски архив Пожаревац, Градско поглаварство Пожаревац (1918-1945), 1922 XVI 121.

Одабрала: др Драгана Милорадовић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

ФЕБРУАР 2023.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ
АР ИВ
Пожаревац

Пакт 25. март 1941 – 27. март 1941. године „Боље гроб него роб“, Београд, аутор Мате Зламалик, илустровани плакат у боји, 58x90

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

27. март 1941. године – Почетак супротстављања фашизму у Другом светском рату

Војни пуч 27. марта 1941. је извела група официра Југословенске војске на челу са генералом Боривојем Мирковићем, свргнувши са власти трочлано краљевско намесништво, кнеза Павла Карађорђевића, др Раденка Станковића, др Иву Перовића и владу Цветковић-Мачек, која је два дана раније 25. марта 1941. потписала протокол у Бечу о приступању Краљевине Југославије Тројном пакту.

Српски народ је приступање Тројном пакту посматрао као синоним потпуног понижења државе и народа, издају демократског света, државне независности и српске традиције.

Након пуча 27. марта 1941. дошло је до опште еуфорије - на београдске и улице српских градова изашле су хиљаде демонстраната, растурајући антинемачке брошуре, узвикујући и носећи пароле против Хитлера и Мусолинија, „Боље рат него пакт“, „Боље гроб него роб“. Објављен је Проглас Краља Петра II Карађорђевића о ступању на престо. Основана је Влада на чијем челу се нашао командант Војног Ваздухопловства генерал Душан Симовић. Свети архијерејски сабор СПЦ одржао је ванредно заседање у Патријаршијском двору у Београду на дан демонстрација и, том приликом, поздравио смену власти и Краља Петра Другог. Радио-Београд је допринео ширењу победоносне атмосфере емисијама које су почињале и завршавале се свирањем ратничких песама, док је београдска штампа писала са подсмехом и цинизмом о Немачкој и њеним савезницима.

Директна последица војног пуча у Београду 27. марта 1941. је одлука Хитлера да се са нападом и комадањем Југославије отпочне пре него што су већ готови планови предвиђали. Већ 4. априла 1941. стизале су вести о груписању немачких снага на граници Краљевине Југославије, да би у недељно јутро, на Ускрс 6. априла 1941. године, уследило бомбардовање Београда... Почео је рат... *(Према: др Маријана Мраовић, Србија и Пожаревачки округ под немачком окупацијом 1941-1944, у: монографија групе аутора „Србија и Пожаревац у Другом светском рату 1941-1944 – окупациона управа, избеглице и просвета“, Посебна издања – књига 12, Историјски архив Пожаревац, 2015, 9-115).*

Датум 27. март 1941. године сматра се једним од најважнијих у српској и југословенској историји 20. века и обележава се као почетак супротстављања фашизму у Другом светском рату.

Подсећајући се на ове мартовске догађаје од пре осамдесет и две године, као архивалију месеца марта објављујемо илустровани плакат „Пакт 25. март 1941 – 27. март 1941. године „Боље гроб него роб“, који се чува у фундусу Историјског архива Пожаревац.

Фотографија: *Пакт 25. март 1941 – 27. март 1941. године „Боље гроб него роб“, Београд, аутор Мате Зламалик, илустровани плакат у боји, 58x90;*
Историјски архив Пожаревац, Збирка плаката, II 1944/96.

Одабрала: др Јасмина Николић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

МАРТ
2023.

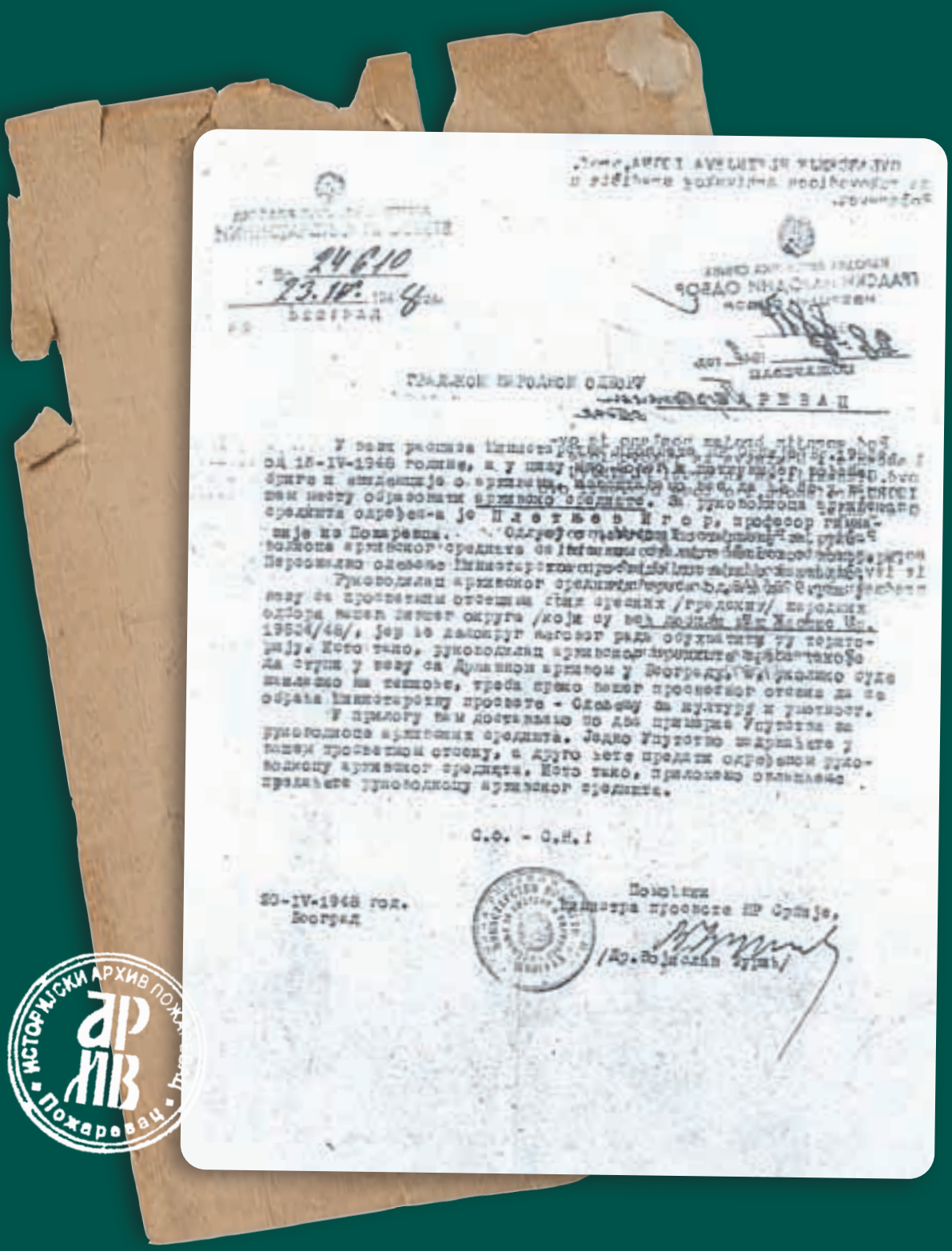

24610
23.IV.1948
Београд

ТРАЖЕОЦ НАРОДНОГ ОДБОРА

Р Е Ш Е Њ Е

У вези решења Министарства просвете Народне Републике Србије од 18-IV-1948 године, а у вези [illegible] друге и упутства о архивској [illegible] овај начин обављати архивско средиште. За руководиоца архивског средишта одређен-а је Плетиљић Игор, професор гимназије из Пожаревца. [illegible] руководиоца архивског средишта за [illegible] Министарства просвете [illegible]

Руководилац архивског средишта [illegible] да просветним отсецима свих градских /градског/ народних одбора овог начина окружа /који су већ [illegible] 19524/48/, јер је довољан његов рад обухваћен у тој-њиљу. Исто тако, руководилац архивског средишта [illegible] да ступи у везу са Државним архивом у Београду, [illegible] ако буде имао на терену, треба преко њега просветног отсека да се обрати Министарству просвете - Одељењу за културу и уметност.

У прилогу вам достављамо по два примерка упутства за руководиоце архивских средишта. Једно упутство задржите у вашем просветном отсеку, а друго дајте предају одређеном руководиоцу архивског средишта. Исто тако, прилажемо отпуснице предајте руководиоцу архивског средишта.

С.Ф. - С.Н.1

20-IV-1948 год.
Београд

Помоћник
Министра просвете НР Србије,
/Др. Војислав [illegible]/

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ
АР ИВ

Решење Министарства просвете Народне Републике Србије, број 24610 од 23. априла 1948. године

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

24. април 1948. године – 75 година од оснивања и рада Историјског Архива Пожаревац

У првим годинама после Другог светског рата судбина архивске грађе била је крајње неизвесна. Бројним прописима, законима, упутствима и директивама Влада ДФЈ/ФНРЈ желела је да сачува архивску документацију, односно на тај начин се одредила према традицији и културним вредностима из прошлости.

Озбиљнији рад на овом пољу започиње 1945. године када је донет први Закон о заштити споменика културе. Доношењем Општег закона о заштити споменика културе и природњачких реткости 1946. године и других одлука из ове области, Министарство просвете Народне Републике Србије, поред Државне архиве у Београду, оснива априла 1948. године архивска средишта у окружним центрима у Србији, из којих ће се касније развити историјски архиви. Тако је, у тим послератним годинама, започело утврђивање архивске мреже и обезбеђивање потпуније заштите архивске грађе у Србији.

Решењем Министарства просвете Народне Републике Србије 1948. године, дакле, у окружним центрима Републике основано је 16 архивских средишта. Ове архивске институције започеле су пионирски подухват на прикупљању и заштити архивске грађе на подручјима која су им била у надлежности. Том Одлуком формирано је и архивско средиште у Пожаревцу, а за првог руководиоца Министарство просвете НРС је својим актом број 24610 од 23. априла 1948. године поставило др Игора Плетњева. Тако је на територији Браничева и Подунавља успостављен први организовани облик заштите архивске грађе, четрдесетосам година после оснивања Државног архива у Београду.

Већ првим сачуваним документом упућеним од стране Државног архива у Београду, налаже се руководиоцу Архивског средишта у Пожаревцу „да обавести Државну архиву који срезови, градови односно сресни и градски народни одбори припадају средишту коме сте Ви руководилац“. На основу ове наредбе руководилац Архивског средишта у Пожаревцу др Игор Плетњев одмах је обавестио Државну архиву у Београду својим извештајем од 23. маја 1948. године „да Архивско средиште у Пожаревцу обухвата следеће срезове: пожаревачки – Пожаревац, рамски – Велико Градиште, звишки – Кучево, голубачки – Голубац, хомољски – Жагубица, млавски – Петровац и моравски – Жабари“.

Датум 24. април Историјски архив Пожаревац обележава као свој Дан оснивања и почетак рада. Подсећајући се на овај догађај од пре седамдесетпет година, као архивалију месеца априла објављујемо наведено Решење Министарства просвете Народне Републике Србије, број 24610 од 23. априла 1948. године, који се чува у фундусу Историјског архива Пожаревац.

Фотографија: *Решење Министарства просвете Народне Републике Србије, број 24610 од 23. априла 1948. године;* Архивски фонд Историјски архив Пожаревац 1948 - .

Одабрала: др Јасмина Николић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

АПРИЛ 2023.

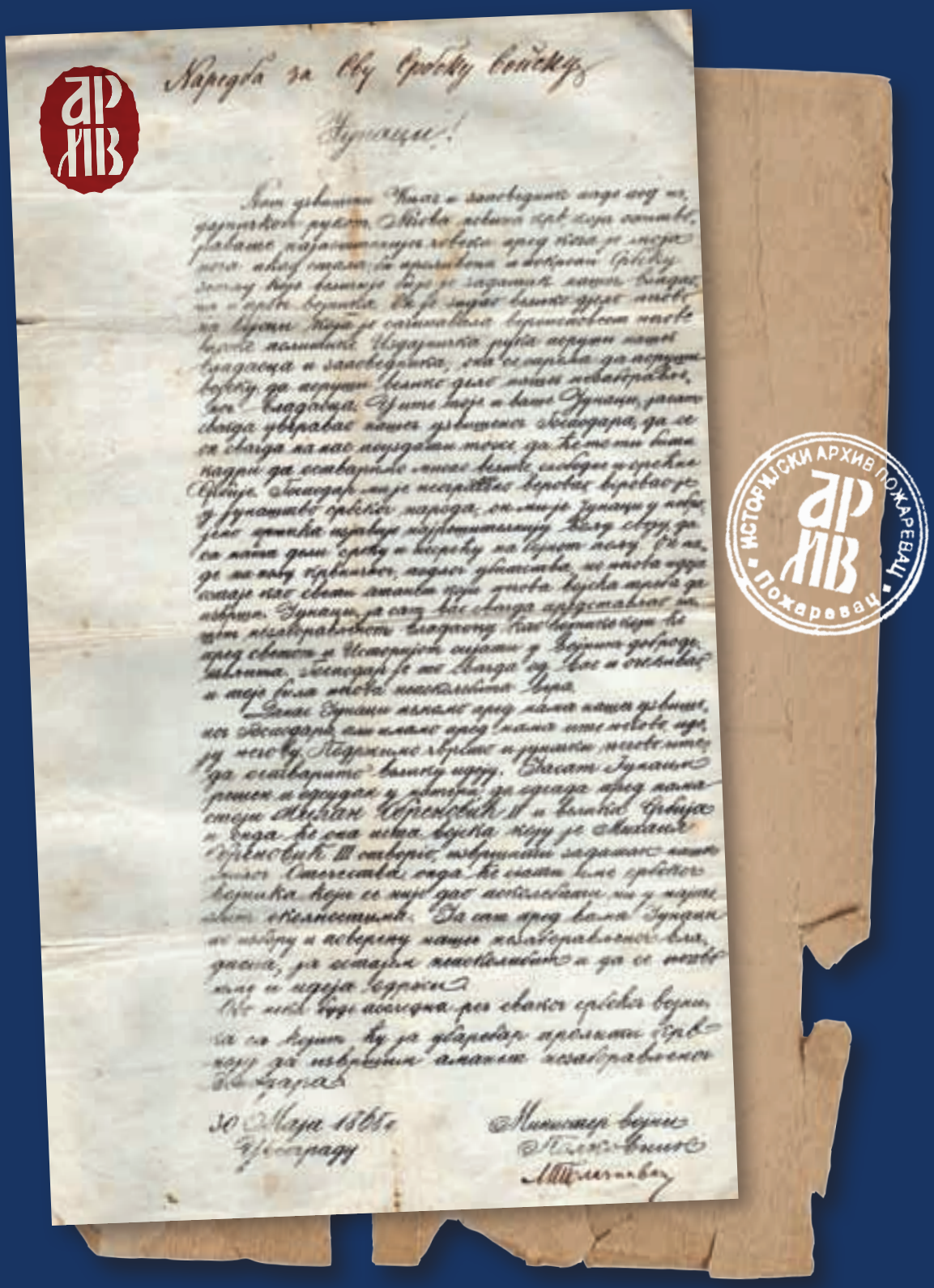

Наредба за сву Србску војску, којом се „Јунацима" - српској војсци, обраћа министар војни „полковник" Миливоје Петровић Блазнавац, поводом убиства кнеза Михаила и промовише Милана Обреновића II као наследника кнежевог и лозе Обреновића, 30. маја 1868. године.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

Судбински датуми династије Обреновић...

Два трагична догађаја везана за династију Обреновић догодила су се управо 29. маја: атентат на кнеза Михаила 29. маја 1868 - пре 155 година, и убиство краља Александра и Драге Машин 29. маја 1903 - пре 120 година.

Први политички атентат у Србији је убиство једног од најзначајнијих и најпросвећенијих нововековних српских владара. Вешт дипломата, образован, тежио је ослобођењу Србије од турског сизеренства и неуморно радио на модернизацији и европеизацији Кнежевине. Прегалачки рад, способности и апсолутистичка владавина донеле су Михаилу бројне непријатеље, и у Србији и у иностранству.

Недељна поподневна шетња кочијама у Кошутњаку пре 155 година, завршила се хицима којима су убијени кнез Михаило и Анка Константиновић, Михаилова сестра од стрица, док су рањени Светозар Гарашанин, кнежев ађутант, и Катарина Константиновић, кнежева сестричина.

У званичној верзији атентатори су били браћа Радовановићи, а непосредни помагачи Лазар Марић, бивши председник београдског Окружног суда, и Станоје Рогић, бивши трговац. Завереници су саслушани и стрељани, али позадина убиства никад није расветљена.

Убиством кнеза Михаила угасио се владалачки огранак из породице кнеза Милоша Обреновића и сматрало се да нема наследника. Другачије је расуђивао министар војни, Миливоје Петровић Блазнавац. Дан после убиства владара издао је наредбу војсци о признању Милана Обреновића за кнеза. Велика народна скупштина у Топчидеру, под притиском војске и њеног министра није бирала кнеза, већ је утврдила да је Милан Обреновић једини законити наследник српског престола. *(према: Р. Љушић, Историја српске државности, књига II - Србија и Црна Гора, нововековне српске државе, Нови Сад, 2001, стр. 132-140.)*

Као архивалију месеца маја објављујемо Наредбу за сву Србску војску којом се „Јунацима" - српској војсци, обраћа министар војни „полковник" Миливоје Петровић Блазнавац, и промовише Милана Обреновића II као наследника Михаиловог и лозе Обреновића, 30. маја 1868. године.

Несрећни потоњи догађаји довешће до трагичне судбине краља Александра Обреновића и краљице Драге, који ће такође од завереничке руке, без потпуно расветљене политичке позадине, у Мајском преврату пре 120 година - 29. маја 1903. године - затворити поглавље о династији Обреновић.

Фотографија: *Наредба за сву Србску војску, којом се „Јунацима" - српској војсци, обраћа министар војни „полковник" Миливоје Петровић Блазнавац, поводом убиства кнеза Михаила и промовише Милана Обреновића II као наследника кнежевог и лозе Обреновића, 30. маја 1868. године.*
Историјски архив Пожаревац, Збирка Varia, 191.

Одабрала: др Драгана Милорадовић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

МАЈ
2023.

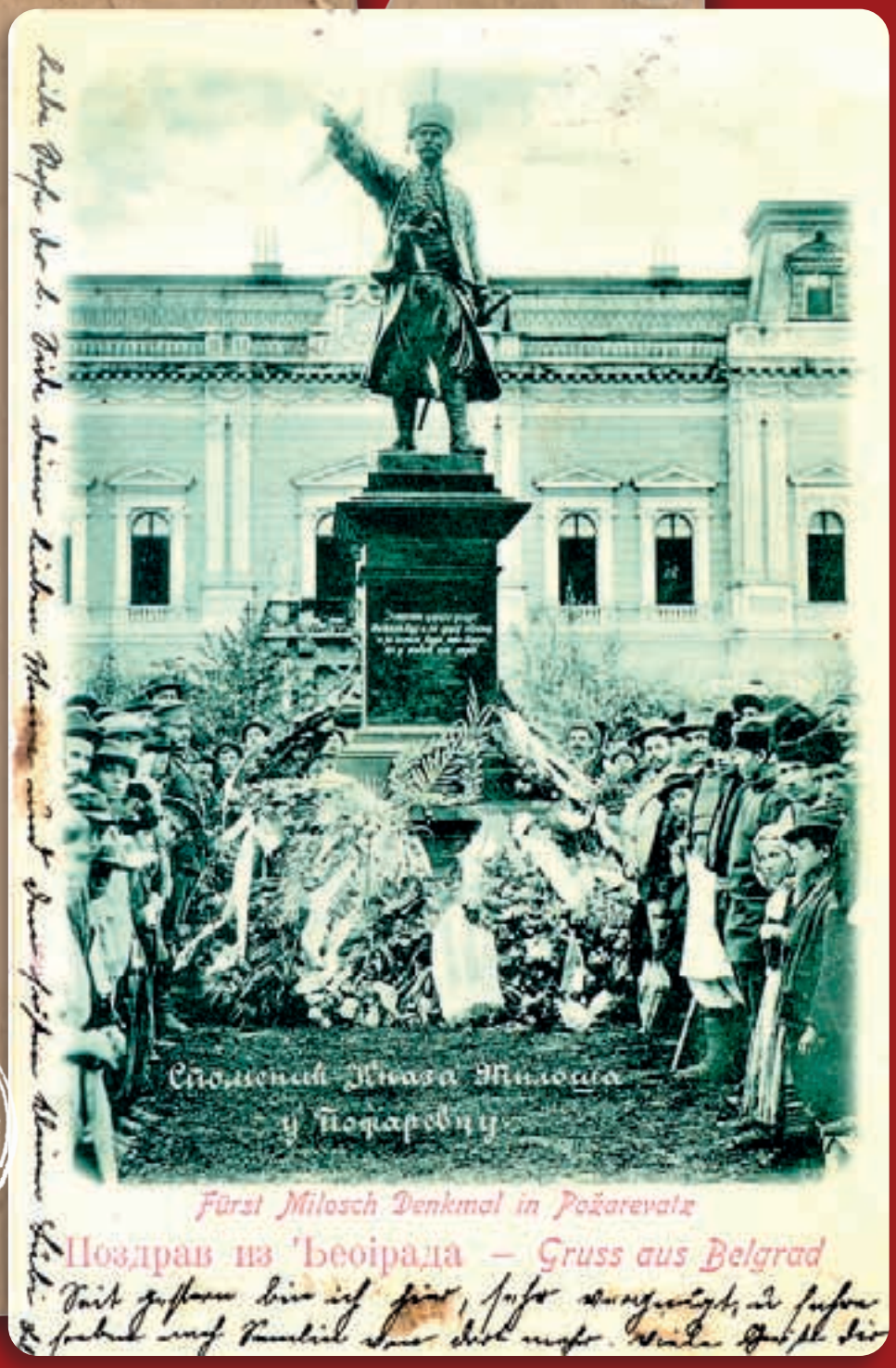

24. јун 1898. Кнезу Милошу у част

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

У част Књаза - поводом 125 година од откривања споменика Књазу Милошу у Пожаревцу

Свечаност откривања споменика Књазу, уз велику захвалност Пожаревљана, декларисаних обреновићеваца, уприличена је на годишњицу од ослобођења Пожаревца у Другом српском устанку и победом Књаза.

Пред окупљеним око 7 до 8 хиљада Пожаревљана (а варош је тада имала око 12.500 становника), и готово целокупним државним, војним, политичким и верским врхом Србије - уз грмљавину и кишу, топовску канонаду, звоњаву звона и тонове химне - у присуству Његовог Величанства Александра I Обреновића и бившег краља Милана, свечано је откривен споменик Књазу.

(Више: мр Саша Илић, Милош у парку - Поводом 115. годишњице откривања споменика кнезу Милошу у Пожаревцу, у: „Записи – Годишњак Историјског архива Пожаревац", год. 3, број 3, Историјски архив Пожаревац, 2014, 158-170)

Ђорђе Јовановић, некадашњи грађанин вароши пожаревачке, прихватио је понуду пожаревачког одбора за подизање споменика кнезу Милошу. Гипсани модел Књаза представљен је и на Париском салону 1898. и дело је награђено златном медаљом, док је бронзана скулптура Књаза коштала Пожаревљане 15.000 динара, за ауторски хонорар и трошкове ливења. Књаз Милош је представљен у традиционалној одежди, с кубурама заденутим за појас, и док левом руком држи сабљу заденуту у корице, десном опруженом руком одлучно упире прстом у даљину - уз текст исписан на предњој страни постамента: „Делибаша, царски делијо, ти имаш куд и на другу страну, а ја немам куда, него туда, па у живот или смрт".

На бочним датум Милошевог рођења и смрти „7. Марта 1780. + 14. Септембра 1860.", два важна датума у историји града - датум ослобођења Пожаревца и откривања споменика: „24. Јуна 1815." и откривања споменика „24. Јуна 1898.", као и посвета Књазу: „Захвални народ округа пожаревачког ослободиоцу своме Књазу МИЛОШУ Т. ОБРЕНОВИЋУ I".

Пожаревац, касаба коју је 1815. од Турака ослободио Књаз, уских улица, сокака, са ћепенцима, махалама, донекле калдрмисана, оденута у оријентални костим и начин живота, доживела је велику промену управо до времена откривања споменика. Фотографија снимљена 24. јуна 1898. у част постављања споменика Књазу Милошу у центру парка испред Зграде Начелства, осликава једну другу европску варош – даме у потпуно европском модном костиму, уз ташнице, лепезе, велике украшене шешире и амреле, и господа у најбољем западњачком оделу, позирају у тренутку фотографисања. Као да је Пожаревац желео у моменту посвећеном успомени на Књаза који је од Пожаревца установио град, да покаже напредак, ново лице европеизованог града после осамдесет година од Устанка и Милошеве победе код Пожаревца.

(Више: др Д. Милорадовић, Мода у Пожаревцу 1880-1929. - сусрет Истока и Запада, каталог изложбе, Историјски архив Пожаревац, 2019.)

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

ЈУН
2023.

ВИТЕЗ

ЛИСТ ЗА ПРИВРЕДУ И ВИТЕШТВО

ПОД МОЋНИМ ОКРИЉЕМ

ГЛАС СВИХ „КОЛА ЈАХАЧА КЕЋЕ МИХАИЛО“

БРОЈ 2 И 3

БЕОГРАД, 24 ЈУНА 1898

ГОДИНА 2

СПОМЕНИХ КНЕЗУ МИЛОШУ

ОД БЛАГОДАРНОГ НАРОДА ОКРУГА ПОЖАРЕВАЧКОГ

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ ПОЖАРЕВАЦ
АР ИВ
Пожаревац

Насловна страна листа “Витез” од 24. јуна 1898. године.

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ
ПОЖАРЕВАЦ

У част Књаза - поводом 125 година од откривања споменика Књазу Милошу у Пожаревцу

Поводом откривања споменика Књазу, изашао је 9. и 10. двоброј листа „Витез“ - лист за привреду и витештво (основан на Никољдан 1898. године у Шапцу), под моћним окриљем Његовог Величанства Краља Александра I, глас свих „Кола јахача кнез Михаило” - који на насловници носи фотографију снимљену у атељеу Ђорђа Јовановића, пре настанка одливка, са потписом: „Споменик кнезу Милошу од благодарног народа Округа пожаревачког, подигнут у Пожаревцу и свечано откривен 24. јуна 1898“.

„Скулптура кнеза Милоша у пожаревачком парку је „преживела“ преврат и смену владарске куће, две окупације у два светска рата и једнопартијску диктатуру заведену после Другог светског рата у име социјалне правде. Упркос свим тим високоризичним факторима споменик је опстао и остао да данашњег дана, обојен патином која је оденула његову бронзу и обогаћен локалним причама, анегдотама и вицевима у којима Милош у парку игра главну улогу. ” (С. Илић, навед. дело, стр. 168.)

Фотографије:

Разгледница са свечаности откривања споменика Књазу Милошу у част - 24. јун 1898,
Историјски архив Пожаревац, Дигитална збирка Танасија Бате Димитријевића.

Насловна страна листа “Витез” од 24. јуна 1898. године,

Историјски архив Пожаревац, Збирка периодике

Одабрала: др Драгана Милорадовић, архивски саветник

ПУТУЈТЕ СА НАМА КРОЗ ВРЕМЕ • МИ ЧУВАМО ИСТОРИЈУ •
75 година са Вама

ЈУН
2023.